

ВИЩА ШКОЛА

УДК 37.064.2: 373.5.091.2

ОМЕЛЬЧЕНКО Світлана

д-р пед. н., проф., ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вулиця Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: saomel.ddpu@gmail.com

ШУЛИК Тетяна

канд. пед. н., ст. викл. кафедри математики та інформатики, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вулиця Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: Schulik111@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито сутність понять «фасилітатор», «фасилітація», «педагогічна фасилітація», окреслено необхідність дослідження процесу педагогічної фасилітації, урахувавши пріоритетність принципу людиноцетризму в основних нормативних документах, що визначають правові засади діяльності закладів освіти – Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та ін. Обґрунтовано вплив педагогічної фасилітації на взаємодію між учителем та учнями, особливості спілкування між учасниками освітнього процесу. Авторами визначено три установки вчителя-фасилітатора: конгруентність, безумовне прийняття учня, емпатичне розуміння; проаналізовано три головні складові процесу фасилітації: валідна складова, вільний і компетентний вибір, внутрішня відповідальність за вибір. Також у статті запропоновано рекомендації, що сприятимуть оптимізації процесу педагогічної фасилітації в освітньому процесі сучасної школи.

Ключові слова: фасилітатор, учитель-фасилітатор, фасилітація, педагогічна фасилітація, освітній процес, нова українська школа.

Постановка проблеми... Вибір Україною європейської інтеграції як шляху модернізації освіти, економіки, соціальної та інших сфер потребує їх якісного реформування. В освіті довготривалий процес реформування вже розпочато й Міністерством освіти і науки України спільно із різними цільовими аудиторіями (учителі, батьки, директори шкіл, представники районних управлінь освіти тощо) розроблено Проект «Нова українська школа», який містить концептуальні засади реформування середньої

© Омельченко С., Шулик Т., 2018

освіти. Крім того, на початку вересня 2017 року прийнято Закон України «Про освіту», що значно розширює можливості в подальшому оновленні змісту освіти.

В усі часи кардинальні зміни в освітньому середовищі викликали занепокоєння, пов'язане з їх впливом на освітній процес (наприклад, уведення 12-бальної шкали оцінювання, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання тощо). Реформування середньої освіти в сучасних умовах, із одного боку, свідчить про якісно нові зміни в освітньому процесі, а з іншого боку, залишає відкритим питання впровадження цих змін і їх майбутніх наслідків. Усе частіше ми чуємо, що сучасний учитель має бути коучем, фасилітатором, тьютором тощо. При цьому не чуємо відповіді на питання «Як ними стати?». Тому вважаємо, що в теперішніх умовах особливу увагу необхідно приділити поступовому розкриттю ролі сучасного вчителя.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям для дослідження явища фасилітації в освітньому процесі є праці американського психолога, одного із засновників гуманістичної психології К. Роджерса, який у 50-х рр. ХХ ст. створив власну концепцію навчання та виокремив два типи навчання: традиційне й людиноцентроване. Реалізація гуманістичного підходу в освітньому процесі, зокрема популяризація особистісно-орієнтованого навчання, також пов'язані з іменами таких зарубіжних науковців, як: Е. Берн, А. Маслоу, Р. Мей, Дж. Олпорт, В. Сатір, В. Франкл та ін.

Фахівці з питань забезпечення фасилітації в педагогічній діяльності Є. Врублевська, О. Димова, І. Жижина та ін. довели, що цей феномен передбачає організацію взаємодії, при якій створюються оптимальні умови для саморозвитку й самореалізації учнів. Дослідники новітніх педагогічних технологій С. Котова, С. Смирнов, Є. Шиянов зазначають, що фасилітація – зміна ефективності діяльності учня у взаємодії з учителем або іншими учнями.

Мета статті – розкрити сутність понять «фасилітатор», «фасилітація», «педагогічна фасилітація», навести рекомендації, які сприятимуть оптимізації процесу педагогічної фасилітації в освітньому процесі сучасної середньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Законами України «Про загальну середню освіту» [2] та «Про освіту» [3], загальна середня освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості через навчання, виховання та розвиток, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах, серед яких людиноцентризм, верховенство права, забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, академічна доброчесність, гуманізм тощо. Відповідно до статті

б закону «Про освіту» очолює список принципів освітньої діяльності – людиноцентризм. Також відзначимо, що серед компонентів формули Нової української школи – орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм [1, с. 7]. І це не випадково, бо все частіше сучасне суспільство починає усвідомлювати цінність і гідність кожної людини, і учні закладів освіти – не є винятком. Тому дослідження та впровадження в освітній процес педагогічної фасилітації є необхідною умовою успішного становлення Нової української школи.

Зазначене вище робить виклик традиційній школі, у якій відбувається надмірна переоцінка ролі вчителя, і в той же час недооцінка ролі свідомого учня, здатного до саморозвитку та самореалізації. Саме тому сьогодні виникають нові для української школи поняття (фасилітація тощо), у яких у минулому не було потреби. Отже, вважаємо за необхідне поступово розкрити їх сутність та шляхи впровадження в освітній процес.

Фасилітатор (від *facilitator* – посередник, помічник) – це людина, яка забезпечує успішну групову комунікацію. Серед його основних вмінь виокремлюють:

- уміння слухати, спостерігати й запам'ятовувати не лише вимовлені фрази учасників процесу фасилітації, а й їхній стиль поведінки;
- налагоджувати просту й зрозумілу комунікацію між членами групи;
- аналізувати й синтезувати все сказане ними щодо різноманітних проблем;
- діагностувати, заохочувати (корегувати) ефективну (неефективну) поведінку;
- створювати модель ефективної поведінки;
- забезпечувати зворотний зв'язок між учасниками процесу, не допускаючи при цьому агресивних і захисних форм спілкування;
- відстежувати й оптимізувати індивідуальні способи поведінки усередині групи;
- викликати довіру до себе;
- заохочувати зусилля членів групи й схвалювати їх;
- бути терплячим [5, с. 442 – 443].

Щодо педагога-фасилітатора, зауважимо, що на відміну від традиційної системи освіти, у якій позиція вчителя і учня є формальною, в людиноцентрованій педагогіці – учитель і учень відкриті один для одного, як у процесі навчання, так і поза цим процесом.

К. Роджерс виокремлює три установки вчителя-фасилітатора:

1. Конгруентність (справжність, щирість) – здатність людини контролювати й розуміти власні почуття та здатність їх щиро висловлювати. Важливою є конгруентність між тим, що людина відчуває, як вона це сприймає, і як вона це виражає.

2. Безумовне прийняття учня, безумовне позитивне відношення. Ця установка вчителя-фасилітатора є внутрішньою впевненістю вчителя в можливостях і здібностях кожного учня.

3. Емпатія, емпатичне розуміння, тобто бачення вчителем внутрішнього світу й поведінки кожного учня з його внутрішньої позиції (позиції учня) [4, с. 54].

Тобто серед основних особистісних якостей учителя-фасилітатора відзначимо: орієнтацію на особистості учня; забезпечення навчання; створення для учнів можливостей поділитися власним досвідом; захист їхніх інтересів; створення безпечного середовища навчання; усунення перешкод у навчанні; позиціонування себе як члена команди.

Мета фасилітації (від *facilitate* – допомагати, полегшувати, сприяти) – організація ефективної роботи учнів на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії, глибокої довіри педагога до учнів та їхніх можливостей.

К. Роджерс під фасилітацією розумів і полегшення, і стимулювання процесу навчання для учня, тобто створення інтелектуальної та емоційної обстановки в аудиторії, а також атмосфери педагогічної та психологічної підтримки.

Процес фасилітації ґрунтується на трьох основних складових:

1. Валідна (прийнятна, адекватна) інформація. Передбачає, що члени групи діляться всією корисною інформацією, якою вони володіють, намагаючись її зробити максимально зрозумілою для інших.

2. Вільний і компетентний вибір. Передбачає чітке формулювання та спільне розуміння учасниками процесу цілей і задач, що в подальшому сприяє їх кращій реалізації; відсутність тиску та маніпулятивного впливу; здійснення вибору, спираючись на валідну інформацію.

3. Внутрішня відповідальність за вибір. Передбачає відчуття особистої відповідальності за прийняте рішення кожним суб'єктом фасилітаторського процесу; здійснення вибору на основі внутрішніх переконань [5, с. 444].

Поняття педагогічної фасилітації є відносно новим, проте вже активно обговорюваним у педагогіці та психології. Під педагогічною фасилітацією розуміють процеси взаємодії між учителем та учнем, що ґрунтуються на засадах гуманізму, полісуб'єктності та толерантності, а здатність педагога до створення такого освітнього простору стає мірилом його професіоналізму. У той же час, опора на суб'єктний досвід учнів стає основним фасилітативним фактором, бо лише за таких умов уможливорюється особистісний їхній розвиток [6, с. 258 – 259].

Поступовий перехід учителя традиційної школи в учителя Нової української школи неможливий без трансформування системи освіти

загалом та переструктурування діяльності кожного вчителя відповідно до нових вимог. Тому, вважаємо необхідним запропонувати рекомендації, які сприятимуть оптимізації процесу педагогічної фасилітації в освітньому процесі сучасної школи:

- зосередження уваги вчителя, насамперед, не на зміні змісту й методів навчання, а на становленні й зміцненні основних особистісних установок та постійному особистісному зростанні вчителя-фасилітатора;

- використання методів фасилітації, які стимулюють продуктивну роботу групи: практика презентацій, мозковий штурм, ділові та рольові ігри, дискусії, дебати, дослідницький метод тощо;

- удосконалення навичок комунікації, які є визначальними для успішної фасилітації: активне слухання, моделювання, підведення підсумків, концентрація уваги й стимулювання, визнання прогресу, спостереження, інклюзія та ін.

- створення психологічного клімату довіри між усіма учасниками освітнього процесу, забезпечення співпраці в прийнятті рішень;

- психологічна підготовка з розвитку гуманістичних установок і цінностей, спрямована на формування навичок створення атмосфери позитивного прийняття, активного слухання, управління групою динамікою, переконаності в особистісній гідності кожної людини тощо (особливо цей аспект потрібно врахувати в системі підвищення кваліфікації вчителів);

- формування різних зворотних зв'язків між викладачем й учнями в процесі навчання, що, з одного боку, сприятиме збереженню незалежності і свободи учня, а з іншого – допоможе вчителю зрозуміти внутрішній світ учня й побачити його таким, яким він є насправді;

- створення серед учнів груп вільного спілкування для підвищення рівня психологічної культури міжособистісного спілкування та актуалізації особистісних установок;

- дослідження та творче використання вчителями педагогічних ідей зарубіжного досвіду й адаптація їх до нових соціокультурних умов.

Отже, отримані в процесі дослідження результати свідчать про досягнення поставленої мети та дозволяють сформулювати висновки.

Ураховуючи реформу освіти, сучасні вчителі у своїй діяльності мають приділяти більше уваги створенню сприятливої атмосфери для учнів, яка позитивно вплине на їхній особистісний розвиток. Учитель має стати тією людиною, яка повірить у здібності дитини до навчання та допоможе їй задовільнити свої інтелектуальні та соціокультурні запити.

Наведені рекомендації дозволять учителям сучасної школи поступово змінювати свій індивідуальний стиль діяльності, який

відповідатиме викликам сучасного суспільства, сприятиме активізації, забезпеченню й підтримці свідомого навчання.

Подальші дослідження в цьому напрямі потрібно присвятити розширенню таких рекомендацій із урахуванням наукових напрацювань та досвіду поступового впровадження нововведень в освітній процес; вивченню поняття педагогічної фасилітації як суттєвої характеристики особистісно-орієнтованого навчання; аналізу чинників формування фасилітативної компетентності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Текст]. – Міністерство освіти і науки України, 2016. – 34 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14/page>.
3. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
4. Сиразеева А. Ф. Человекоцентрированная технология обучения Карла Роджерса / А. Ф. Сиразеева // Фундаментальные исследования. – 2007. – №6. – С. 54-55.
5. Чумиков А. Н. Связи с общественностью : теория и практика : учеб. пособие / А. Чумиков, М. Бочаров. – М. : Дело, 2003. – 496 с.
6. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя / К. О. Шевченко // Збірник наукових праць. Психологічні науки. – 2014. – випуск 2.13 (109). – С. 258-263

Стаття надійшла до редакції 25.01.2018.

ОМЕЛЬЧЕНКО Светлана

д-р пед. н., проф., ректор ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

улица Г. Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: saomel.ddpu@gmail.com

ШУЛИК Татьяна

канд. пед. н., ст. преп. кафедры математики и информатики, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

улица Г. Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: Schulik11@gmail.com

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ФАСИЛИТАЦИЯ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ СОВРЕМЕННЫХ
УЧРЕЖДЕНИЙ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Резюме. В статье раскрыта сущность понятий «фасилитатор», «фасилитация», «педагогическая фасилитация», обозначена необходимость исследования процесса педагогической фасилитации, учитывая приоритетность принципа человекоцентризма в основных нормативных документах, определяющих правовые основы деятельности учреждений образования – Законы Украины «Об образовании», «Об общем среднем образовании» и др. Обосновано влияние педагогической фасилитации на взаимодействие между учителем и учениками, особенности общения между участниками образовательного процесса. Авторами определены три установки учителя-фасилитатора: конгруэнтность, безусловное принятие ученика, эмпатическое понимание; проанализированы три главные составляющие процесса фасилитации: валидная составляющая, свободный и компетентный выбор, внутренняя ответственность за выбор. Также в статье предложены рекомендации, способствующие оптимизации процесса педагогической фасилитации в образовательном процессе современной школы.

Ключевые слова: фасилитатор, учитель-фасилитатор, фасилитация, педагогическая фасилитация, образовательный процесс, новая украинская школа.

OMELCHENKO Svitlana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector, SHEE “Donbas State Teacher’s Training University”,

St. H. Batiuka, 19, Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: saomel.ddpu@gmail.com

SHULYK Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Mathematics and Informatics, SHEE “Donbas State Pedagogical University”,

St. H. Batiuka, 19, Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: Schulik111@gmail.com

**PEDAGOGICAL FACILITATION IN THE EDUCATIONAL
PROCESS OF MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Summary. The essence of the concepts of "facilitator", "facilitation", "pedagogical facilitation" is disclosed in the article, the necessity of studying the process of pedagogical facilitation is outlined, taking into account the priority of the principle of human-centeredness in the main normative documents defining the legal principles of the activity of educational institutions. The influence of pedagogical facilitation on the interaction between the teacher and students, the peculiarities of communication between the participants in the educational

process are substantiated. The authors identified three settings teacher-facilitator: congruence, unconditional acceptance of the student, empathic understanding and analyzed three main components of the process of facilitation: a valid component, a free and competent choice, internal responsibility for the choice. Also, the article proposes the recommendations that will optimize the process of pedagogical facilitation in the educational process of the modern school.

Key words: facilitator, teacher-facilitator, facilitation, pedagogical facilitation, educational process, new Ukrainian school.

Abstract. European integration serves as catalysts for large-scale reforms taking place in Ukraine. Not an exception is the sphere of education. Thus, the Ministry of Education and Science developed the "New Ukrainian School" project, which contains the conceptual framework for reforming secondary education. In early September 2017, the Law of Ukraine "On Education" was adopted, which greatly expands the possibilities for further updating the content of education.

In the middle of the twentieth century american psychologist C. Rogers created his own learning concept and identified two types of learning: traditional and human-centered. The popularization of the personality-oriented approach to learning is also associated with the names of such foreign scholars as E. Bern, A. Maslow, R. May, J. Allport, V. Satire, V. Frankl et al. Among contemporary researchers who continue to study the essence, content and structure of facilitation, we also note V. Abramov, O. Andreev, A. Bolotov, O. Vrublevsky, O. Kondrashikhin, P. Lushin, G. Mezhin, L. Petrovsky, O. Shakhmatov etc.

The purpose of the article is to reveal the essence of the concepts of "facilitator", "facilitation", "pedagogical facilitation", the introduction of recommendations that will help to optimize the process of pedagogical facilitation in the educational process of modern high school.

The article outlines the necessity of studying the process of pedagogical facilitation, taking into account the priority of the principle of human-centeredness in the main normative documents defining the legal principles of the activity of educational institutions - the Laws of Ukraine "On Education", "On General Secondary Education", etc. The influence of pedagogical facilitation on the interaction between teacher and students, peculiarities of communication between participants in the educational process is substantiated. The authors identified three settings of the teacher-facilitator: congruence, unconditional acceptance of the student, empathic understanding; three main components of the process of facilitation are analyzed: valid component, free and competent choice, internal responsibility for the choice.

The article proposes recommendations that will optimize the process of pedagogical facilitation in the educational process of the modern school, in

particular, creating a psychological climate of trust among all participants in the educational process, ensuring cooperation in decision making, using the methods of facilitation that stimulate the productive work of the group: the practice of presentations, brainstorming, business and role games, discussions, debates, research method, etc. The given recommendations will allow the teachers of modern school to gradually change their individual style of activity, which will meet the challenges of modern society, will promote the activation, provision and support of conscious learning.

Further research in this direction should be devoted to the study of the concept of pedagogical facilitation as an essential characteristic of personality-oriented learning, analysis of factors for the formation of facilitative competence, etc.

REFERENCES

1. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly «Nova ukrainska shkola» [Conceptual Principles of Reforming the Secondary School «New Ukrainian School»] (2016). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy pro zahalnu seredniu osvitu № 2145-VIII vid 05.09.2017 [The Law of Ukraine “On General Secondary Education” № 651-XIV of 13.05.1999]. (1999). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14/page> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy pro osvitu № 2145-VIII vid 05.09.2017 [The Law of Ukraine “On Education” № 2145-VIII of 05.09.2017]. (2017). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> [in Ukrainian].
4. Sirazeeva, A. F. (2007). Chelovekotsentrirovannaya tehnologiya obucheniya Karla Rodzhersa [Person and centered technology teaching Karl Rogers]. *Fundamentalnyie issledovaniya – Basic research*, № 6, 54 – 55 [in Russian].
5. Chumikov, A., & Bocharov, M. (2003). *Svyazi s obschestvennostyu : teoriya i praktika [Public Relations: theory and practice]*. Moskva : Delo [in Russian].
6. Shevchenko, K. O. (2014). Pedagogichna fasylytatsiia u konteksti profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Pedagogical facilitation in the context of teacher's professional competence]. *Zbirnyk naukovykh prats. Psykholohichni nauky – Collection of scientific works. Psychological sciences*, № 2.13 (109), 258 – 263 [in Ukrainian].

(переклад на англ. зроблено к.пед.н. Шулик Т.)